напрями вдосконалення. На основі аналізу відповідних нормативно-правових актів досліджено особливості протидії організованій злочинності в Іспанії, а також сформульовано пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства в зазначеній сфері.

Ключові слова: організована злочинність, стратегія, Іспанія, Україна, державні органи, законодавство, протидія.

Резюме

Перельгіна Р.В., Дмитришак Ю.И. По стратегии борьбы с организованной преступностью (на примере Украины и Испании).

В статье проведен анализ законодательства Испании в сфере противодействия организованной преступности, в результате чего освещены основные нововведения в данном законодательстве, которые повышают эффективность работы государственных органов в сфере борьбы с организованной преступностью. Охарактеризована новая стратегия борьбы с организованной преступностью, исследованы ее основные цели и направления совершенствования. На основании анализа соответствующих нормативно-правовых актов исследованы особенности противодействия организованной преступности в Испании, а также сформулированы предложения по совершенствованию отечественного законодательства в указанной сфере.

Ключевые слова: организованная преступность, стратегия, Испания, Украина, государственные органы, законодательство, противодействие.

Summary

Raisa Perelyhina, Yurii Dmytryshak. On organized crime strategies (example of Ukraine and Spain).

Organized crime is one of the biggest problems of today's states, with levels steadily increasing and engulfing more and more countries. Such crime is different from crimes that are committed unorganized or alone by their extreme danger to society. Organized crime influences important political and social processes in the state, interferes with the work of public authorities, which damages the efficiency of these bodies and reduces the level of trust in the state apparatus.

In general, it can be argued that regardless of the specialization of criminal groups, organized crime is the most dangerous and complex anti-social phenomenon, it has no boundaries, and members of such a criminal group are located in different corners of the world and in the development of telecommunication, computer technologies, combating Organized crime requires new techniques

In order to improve the fight against organized crime, Spain updates its legislation every year. This is due to the fact that criminal organizations are coming up with new methods and ways of carrying out their activities and pursuing their interests. Because of this, some old mafia techniques are simply not effective.

The strategy has main objectives, it is the delimitation of criminal structures; reducing their activity; preventing the emergence of new criminal groups; reducing the impact on the public; counteracting the growing link between terrorism and organized crime. To do this, the strategy is built around ten lines of activity, seven vertical lines and three horizontal lines that intersect them. This strategy also notes for each area certain actions that will be a very useful tool for all public authorities aimed at ensuring the security of the country. The article analyzes the legislation of Spain in the field of combating organized crime, which highlights the main innovations in this legislation, which increase the efficiency of the work of public authorities in the fight against organized crime. The new strategy for the fight against organized crime is described, its main goals and directions of improvement are investigated. The peculiarities of combating organized crime in Spain, as well as the formulation of proposals for improvement of domestic legislation in the above, were investigated on the basis of the analysis of relevant legal acts.

Key words: organized crime, strategy, Spain, Ukraine, public authorities, legislation, counteraction.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.56

УДК 343.13

Т.О. ЧАСОВА

*Тетяна Олександрівна Часова, кандидат юридичних наук, старший викладач Академії праці, соціальних відносин і туризму**

ORCID 0000-0002-0293-6123

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Постановка проблеми. Рівень економічної безпеки в Україні знижується, а економічна злочинність зростає, тому виявлення та розслідування злочинів економічного спрямування стає актуальною проблемою правоохоронних органів, потребуючи нового підходу до її вирішення. Науковий інтерес до проблеми доказування кримінальних проваджень економічних злочинів викликаний гострою необхідністю усунення прогалин законодавства у цій сфері. Дослідження особливостей доказування допоможе збільшити ефективність роботи службових осіб, які проводять досудове розслідування, притягнути винних до відповідальності та відшкодувати збитки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковою основою даної статті стали праці таких українських науковців, як А.І. Берлач, А.Ф. Волобуєв, В.М. Попович, М.В. Попович, О.В. Пчеліна, І.Я. Фойниць-

кий, а також інших дослідників, які зробили значний внесок у розробку правових аспектів, пов'язаних із доказуванням злочинів економічного спрямування. При цьому низка питань потребує розгляду та більш детального вивчення, особливо питання розслідування економічних злочинів, доказування обставин справи та забезпечення основних завдань кримінального провадження.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження питання доказування економічних злочинів (збір відомостей, їх фіксація та застосування доказів у матеріалах кримінального провадження). Основним завданням є розгляд особливостей доказування злочинів економічного спрямування, що потребує ретельної підготовки службових осіб, отримання нових спеціальних знань, забезпечення належного рівня професійної діяльності, створення плану розслідування тощо.

Виклад основного матеріалу. Економічну злочинність визначають як складний та латентний вид злочинних діянь, доказування яких потребує ретельно продуманого плану розслідування, збору доказової бази. Найчастіше економічна злочинність поєднується зі службовою, а частина злочинів вчиняється з використанням особами свого службового становища.

Процес розслідування економічних злочинів може бути ускладнений такими проблемами: злочини можуть вчиняються не однією особою, а декількома, оскільки різновид економічних злочинів за своїм характером повинен мати чітко продуманий план дій; обов'язкова наявність інтелектуального елементу вчиненого діяння; епізодів злочинної діяльності може бути декілька тощо. Особи, які вчиняють економічні злочини, володіють владними повноваженнями, перебуваючи на посаді та виконуючи свій різновид функціональних обов'язків. Нині виникає гостра необхідність вдосконалення системи розслідування економічних злочинів.

Розслідування економічних злочинів є пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів. З метою підвищення ефективності досудового розслідування та недопущення помилок в доказуванні такої категорії справ необхідно приділити увагу особливостям процесу розслідування.

А.Ф. Волобуєв провів ґрунтовний аналіз для того, щоб виділити особливості механізму економічних злочинів, які зумовлюють специфіку їх виявлення та початку досудового розслідування: 1) суб'єктами вчинення злочинів, з одного боку, є суб'єкти підприємницької діяльності та їх наймані керівники, а з іншого, державні службові особи, які уповноважені здійснювати регулюючі та контрольні функції щодо підприємництва; 2) вказаними суб'єктами з метою незаконного збагачення вчиняються комплекси злочинів, куди можуть входити в різному поєднанні злочини проти власності, господарські злочини, службові злочини тощо; 3) комплекси злочинів вчиняються організованими групами осіб з розподілом функцій між ними, що дає змогу організаторам уникати персональної відповідальності, перекладаючи її на найманих «керівників» підприємств; 4) при вчиненні злочинів використовуються підприємства з їх банківськими рахунками і відповідні розрахункові операції для передачі (розподілення) незаконно отриманих коштів; 5) незаконні операції з коштами і майном маскуються під легальні господарські операції шляхом укладання фіктивних цивільно-правових угод¹.

Позиція А.Ф. Волобуєва нам імпонує, оскільки прописані основні механізми вчинення злочинних діянь економічного напрямку. Проведене дослідження допоможе зібрати необхідні докази в кримінальному провадженні, беручи до уваги процес вчинення незаконного діяння.

На думку О.В. Пчеліної, специфіка події економічного злочину полягає в тому, що він являє собою складну систему дій групи осіб, поєднаних єдиним задумом (метою). Тому під час розслідування кримінальних проваджень щодо економічних злочинів слід зважати на те, що одночасному доказуванню підлягають обставини стосовно вчинення не одного злочину, а одразу їх сукупності (комплексу). Отже, специфіка події економічного злочину полягає в необхідності одночасного, паралельного доказування наявності сукупності (комплексу) економічних суспільно небезпечних діянь, об'єднаних єдиним задумом².

На думку А.І. Берлача, особливостями економічної злочинності є її гнучка адаптація до нових форм і методів підприємницької діяльності, маскування під «законне» підприємництво, досконале володіння ринковою ситуацією, оперативне (швидке) реагування на зміни ринкової кон'юнктури та чинного законодавства, активне та вдале використання в злочинній діяльності банківських документів, електронних кредитних карток, засобів зв'язку, оргтехніки тощо³.

О.В. Пчеліна та А.І. Берлач визнають економічні злочини як специфічні суспільно небезпечні діяння, доказування яких потребує створення нових методів їх попередження, виявлення та розслідування.

У процесі досудового розслідування збір доказів є основним етапом, що формує основу доказування в кримінальному провадженні. Джерела доказів – це кримінально-процесуальні форми отримання, фіксації, збереження, передачі, залучення до сфери кримінального процесуального доказування фактичних даних про юридично значимі події законодавчо визначеними суб'єктами та законодавчо встановленими кримінально-процесуальними процедурами. Доказами у свою чергу виступають фактичні дані, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ст. 84 ч. 1 КПК). До процесуальних джерел доказів необхідно віднести показання, речові докази, документи, висновки експертів (ст. 84 ч. 2 КПК)⁴.

Метою доказування є встановлення процесуальної істини у кримінальному провадженні. На стадії досудового розслідування – формування доказової бази, на стадії судового розгляду – формування внутрішнього переконання на основі зібраної доказової бази та можливості надати оцінку винним особам.

Обов'язок доказування в кримінальному провадженні покладений на сторону обвинувачення. КПК визначено перелік обставин, які потребують обов'язкового доказування. Тим самим законодавець норматив-

но закріпив діяльність службових осіб у рамках провадження. Нормативна визначеність предмета доказування визначає межі дослідження, які необхідно провести та керує процесуальними діями суб'єктів доказування. Межі доказування закріплені в частині вихідних положень та містять вимоги, які висуваються до для прийняття рішення по справі.

У кримінальному провадженні обов'язковому доказуванню підлягають наступні обставини: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення (ст. 91 ч. 1 КПК)⁵.

Доказування полягає у зборі, фіксації, перевірці та оцінці доказів на стадії досудового розслідування кримінального провадження. Доказування є своєрідним процесом пізнання, а процес розслідування – поетапним закріпленням інформації, яка буде використана в якості доказів. Особливістю є те, що доказування має носити письмовий характер для можливості ознайомлення інших учасників процесу.

Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Сторона обвинувачення здійснює збирання шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування документів, висновків ревізій, актів перевірок, висновків експертів. У свою чергу, сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи здійснює збирання доказів шляхом витребування документів висновків ревізій, актів перевірок, висновків експертів (ч. 1–3 ст. 93 КПК). Оцінка доказів ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження⁶.

Процес доказування економічних злочинів має свої особливості: 1) порядок збору доказової інформації (тимчасовий доступ до речей та документів, який проводиться тільки на підставі ухвали слідчого судді; проведення профільних експертиз – економічних, бухгалтерських тощо); 2) різновидом доказів є специфічний вид документів фінансово-господарської діяльності, які можуть бути знищені суб'єктом господарювання; 3) встановлення злочинного умислу особи; 4) відстеження реалізації грошових коштів (майновий характер злочину); 5) визначення повноважень службових осіб.

Для пошуку доказової інформації слідчий або прокурор, які здійснюють досудове розслідування, повинні володіти знаннями у сфері економіки. Особлива увага під час розслідування економічних злочинів звертається на комплекс дій, спрямованих на збір доказів. До таких процесуальних дій можна віднести: слідчі (розшукові) дії (допит, огляд, обшук, освідчування особи, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, експертиза) та негласні слідчі (розшукові) дії (аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину, зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо), тимчасовий доступ до речей та документів, проведення експертиз та інше.

Тимчасовий доступ до речей та документів застосовується у разі необхідності вилучення ряду документів щодо господарської діяльності підприємства. Це можуть бути договори, угоди, товарно-транспортні накладні, видаткові накладні тощо. Зазначена процесуальна дія при розслідуванні економічних злочинів може належати до першочергових, оскільки існує ризик знищення документації. Вилучені документи потрібні для призначення експертизи та отримання відомостей щодо розслідування.

Залучення експерта та використання його спеціальних знань у сфері економіки допоможе встановити шкоду, яка завдана злочином. До різновидів експертизи відносять: економічну, експертизу документів бухгалтерського, податкового обліку й звітності, експертизу документів фінансово-кредитних операцій, будівельно-технічну та інші.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів, які вчиняються у сфері економіки, обов'язково проводяться слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії щодо з'ясування обставин провадження. Допити осіб, проведення обшуків та оглядів є обов'язковими процесуальними діями в рамках розслідування. У свою чергу, негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитись лише щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, але їх проведення та закріплення має важливу силу в якості доказів.

Висновки. Враховуючи зазначене вище, потрібно наголосити, що доказування злочинів у сфері економіки полягає у зборі, фіксації, перевірці та оцінці доказів на стадії досудового розслідування кримінального провадження. Процес доказування економічних злочинів має свої особливості: порядок збору доказів; специфічний вид документів фінансово-господарської діяльності; встановлення злочинного умислу особи; відстеження реалізації грошових коштів. Розслідування економічних злочинів являє собою складний поетапний процесуальний механізм притягнення осіб до відповідальності, виконуючи основні завдання кримінального процесуального законодавства.

Під час розслідування економічних злочинів проводяться наступні процесуальні дії, спрямовані на збір доказів: слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, тимчасовий доступ до речей та документів, проведення експертиз та інші дії, направлені на встановлення істини у кримінальному провадженні.

¹ Волобуєв А.Ф. Особливості відкриття кримінальних проваджень щодо економічних злочинів. *Актуальні проблеми кримінального та процесу: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конференції* (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 р.). 287 с. С. 18.

² Пчеліна О.В. Тактичні завдання розслідування економічних злочинів. *Право і Безпека* – 2010. № 5 (37). URL: <http://docs.google.com/viewer?a=v&g=cache:GIJUlG6GEls>

³ Берлач А.І. Зміст і засоби економіко-правового аналізу для виявлення та розслідування економічних правопорушень. *Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю: тези доповідей наук.-практ. конференції*. Київ: НАВСУ, 2000. С. 278–279.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: *Відомості Верховної Ради*. 2013, № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5941>

⁵ Там само.

⁶ Там само.

References:

Volobuev, A.F. Osoblyvosti vidkryttia kryminal'nykh provadzen' schodo ekonomichnykh zlochyniv. *Aktual'ni problemy kryminal'noho ta protsesu: Materialy III Vseukrains'koi naukovy-praktychnoi konferentsii* (m. Kryvyj Rih, 16 chervnia 2017 r.) [in Ukrainian].

Pchelina, O.V. (2010). Taktychni zavdannia rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv. *Pravo i Bezpeka*, 5 (37). URL: <http://docs.google.com/viewer?a=v&g=cache:GIJUlG6GEls> [in Ukrainian].

Berlach, A.I. (2000). Zmist i zasoby ekonomiko-pravovoho analizu dlia vyivlennia ta rozsliduvannia ekonomichnykh pravoporushen'. *Vykorystannia suchasnykh dosiahnen' nauky i praktyky u pidvyschenni efektyvnosti borot'by zi zlochynnistiu: Tezy dopovidej naukovo-praktychnoi konferentsii*. K.: NAVSU, 278–279 [in Ukrainian].

Kryminal'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi rady (VVR)*, 9–10, 11–12, 13, 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/shov/4651-17#n5941> [in Ukrainian].

Резюме

Часова Т.О. Особливості доказування економічних злочинів.

Стаття присвячена дослідженню процесу розслідування економічних злочинів, особливостей їх доказування та проблем, які виникають у процесі цього. Економічні злочини вчиняються у сфері господарської діяльності або під її прикриттям, тому потрібно розрізняти вид злочину, обставини вчинення та засоби доказування.

Окрема увага приділяється процесуальним діям у процесі розслідування кримінального провадження: слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, тимчасовий доступ до речей та документів, експертиза.

Ключові слова: економічна злочинність, докази, доказування, досудове розслідування, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

Резюме

Часова Т.А. Особенности доказывания экономических преступлений.

Статья посвящена исследованию процесса расследования экономических преступлений, особенностей их доказывания и проблем, возникающих в процессе этого. Экономические преступления совершаются в сфере хозяйственной деятельности или под ее прикрытием, поэтому нужно различать вид преступления, обстоятельства совершения и средства доказывания.

Особое внимание уделяется процессуальным действиям в процессе расследования уголовного производства: следственные (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия, временный доступ к вещам и документам, экспертиза.

Ключевые слова: экономическая преступность, доказательства, доказывание, досудебное расследование, уголовное производство, следственные (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия.

Summary

Tetiana Chasova. Features of proving economic crimes.

Scientific interest in the problem of proving criminal proceedings for economic crimes is caused by the urgent need to close loopholes of legislation in this area. Investigating the peculiarities of the evidence will increase the efficiency of the officers conducting the pre-trial investigation, bring those responsible to justice and recover damages.

The process of investigating economic crimes can be complicated by the following problems: a crime may be committed not by one person but by several persons, since the nature of economic crimes by its nature must have a well-thought-out plan of action; mandatory presence of intellectual element of the act; There may be several episodes of criminal activity. Persons committing economic crimes have the power of authority while in office and in the performance of their functional responsibilities. At present, there is an urgent need to improve the system of investigation of economic crimes.

Investigation of economic crimes is a priority of law enforcement agencies. In order to increase the effectiveness of pre-trial investigation and to prevent errors in proving such a category of cases, it is necessary to pay attention to the specifics of the investigation process.

Evidence of economic crime consists in the collection, recording, verification and evaluation of evidence at the pre-trial stage of criminal proceedings. The process of proving economic crimes has its own peculiarities: the procedure for gathering evidence; specific type of documents of financial and economic activity; establishment of a criminal intent of a person; tracking cash flow. Economic

crime investigation is a complex step-by-step procedural mechanism for bringing persons to justice, fulfilling the main tasks of criminal procedure law.

During the investigation of economic crimes, the following procedural steps are taken to gather evidence: investigative (investigative) actions and unspoken investigative (investigative) actions, temporary access to things and documents, expertise and other actions aimed at establishing the truth in criminal proceedings.

Key words: economic crime, evidence, evidence, pre-trial investigation, criminal proceedings, investigative (investigative) actions, unspoken investigative (investigative) actions.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.57

УДК: 343.9.01

О.М. БУРДА

*Олександр Миколайович Бурда, аспірант Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого**

ORCID: 0000-0002-9752-1480

КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ КРАДІЖОК, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В МЕРЕЖІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. У сучасному світі глобалізаційні процеси охопили всі сфери суспільного життя, в тому числі й сферу «рітейлу». У роздрібній торгівлі спостерігається активне поглинення вітчизняного ринку великими торгівельними мережами. На зміну малим архітектурним формам приходять супермаркети, гіпермаркети та торгово-розважальні центри. Для вказаних об'єктів характерним є те, що, на відміну від торгівлі через прилавок, у покупців відсутній безпосередній контакт із продавцем. Натомість є вільний та безперешкодний доступ до товарів. З одного боку, це полегшує та спрощує вибір необхідних товарів, а з іншого, – створює сприятливі умови для вчинення крадіжок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі злочинів проти власності присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Б.М. Головкін, О.О. Дудоров, М.І. Панов, М.І. Хавронюк та інші. Разом із тим, незважаючи на існування численних публікацій, питання щодо вивчення кількісних та якісних показників крадіжок у роздрібній торгівлі не знайшло свого відображення у працях науковців.

Формулювання мети. У статті здійснено спробу встановити найбільш загальні кількісні та якісні показники крадіжок, що вчиняються в мережі роздрібної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Крадіжки в мережі роздрібної торгівлі належать до злочинів проти власності. Б.М. Головкін провівши криминологічний аналіз злочинів проти власності, зауважує, що за масштабами і темпами поширення в суспільстві вони традиційно посідають перше місце (понад 60 %) у структурі всієї злочинності, а тому значною мірою визначають криминогенну ситуацію в державі в цілому, демонструють стан майнової й особистої безпеки в ній¹. Вони охоплюють основний масив злочинів та носять корисливий характер².

Сказане обумовлює необхідність у проведенні предметного дослідження явища крадіжок, що вчиняються у торгівельних мережах. Для цього необхідно здійснити криминологічний аналіз кількісних та якісних показників крадіжок, що вчиняються у мережі роздрібної торгівлі. На підставі такого аналізу можна буде простежити основні тенденції крадіжок у мережі роздрібної торгівлі за останні шість років.

За словами А.П. Закалюка, під криминологічним аналізом слід розуміти дослідження інформації щодо об'єктів, які становлять предмет криминології, та інших об'єктів з метою визначення їхнього криминологічного змісту й значення³.

Рівень крадіжок у мережі роздрібної торгівлі для наочності відображено у табл. 1. Дані сформовані на підставі офіційних статистичних відомостей Генеральної прокуратури України.

Таблиця 1

Рівень крадіжок в мережі роздрібної торгівлі за 2013–2018 рр.

Показники	Р О К И					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість облікованих злочинів	14 842	17 552	19 977	23 807	23 732	24 322

Із наведених даних бачимо, що в 2018 р. було вчинено 24382 крадіжки в закладах роздрібної торгівлі. У середньому за період 2013–2018 рр. вчинялось 20705 крадіжок у мережі роздрібної торгівлі. Таким чином, рівень крадіжок у 2018 р. порівняно із 2013 р. зріс більше ніж на половину. Представлені показники вказують